

THE INGRATE, A RENEGADE'S CONFESSION. LITERARY FICTION VS. REALITY

Anuța Batin

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Centre of Baia Mare

Abstract: A literary form that the writers have put in the service of their commitment (a contestatory one), the burlesque has a tripartite structure: the satirist (the satirist self), its goal (the satirist object) and the receiver, who desciphers the satirist message and blows it about. When the satirist allies with the receiver, the efficiency rises, because once the goal is isolated, one alienates oneself from the axiological norm. Furthermore, on the purpose of satiric degradation, this one does not hesitate to use contempt, ironical offence, precise and transparently, allusion, nicknames, caricature- as a means of comic degradation, animal symbol etc.

Keywords: burlesque, satirist self, satiric object, receiver, satiric message

Potrivit *Dicționarului explicativ al limbii române*¹, termenul „satiră” provine din limba latină, unde cuvântul „satira” – forma inițială „satura” înseamnă „amestecătură”² – definește o „scriere în versuri sau în proză în care sunt criticate defecte morale ale oamenilor sau aspecte negative ale societății cu intenții moralizatoare”. Formă literară pe care scriitorii au pus-o în serviciul angajamentului (de tip contestatar) lor, satira are o structură tripartită: satiristul (eul satiric), ținta sa (obiectul satiric) și destinatarul, care descifrează mesajul satiric și îl colportează. Și când satiristul se aliază cu destinatarul, crește eficiența, deoarece izolează ținta îndepărtând-o de norma axiologică (adică acel sistem de valori morale, sociale, religioase și politice) și atunci scopul moral al acesteia este „pedeapsa ridicolului și a vișului”³. Unul dintre procedeele la care recurge satiristul este: reducția⁴, care constă în „diminuarea sau deprecierea victimelor prin diminuarea stării, rangului sau demnității personale”. De asemenea, în demersul său de descalificare a obiectului satiric, acesta nu ezită să recurgă la toate formele agresiunii verbale (injuria, acuzația, invectiva), la aluzia ironică, la portretul caricatural – ca procedeu al degradării comice, la simbolul animalier etc.

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, București, Editura Univers enciclopedic, 1998, p. 947.

² Alexandru Odobescu, *Satira latină. Studiu istoric, critic și literar*, în „Opere I”, Text critic și variante de G. Peienescu, Note de Acad. Tudor Vianu și V. Căndea, București, Editura Academiei, 1965, p. 53.

³ Ion Heliade Rădulescu, *Romantismul*, în vol. „Arte poetice”, București, Editura Univers, 1982, p. 578.

⁴ Marian Popa, *Comicologia*, București, Editura Univers, 1975, p. 126.

Dintre maeștri satirei amintim pe: Lucillius, Horațiu, Menippos, Iuvenal, Voltaire, Montesquieu, Moliere, George Orwell, Ion Heliade Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Ionică Tăutu, Mihai Eminescu, Ion Luca Caragiale, Tudor Arghezi, Ion Vinea și mulți alții.

În literatura română e cunoscută situația, în care satira **Ingratul** de Ion Heliade Rădulescu, a stârnit o serie de discuții în contradictoriu la vremea aceea. Publicată în „Curierul de ambe sexe”, periodul II, 1839, poezia la care facem referire este o satiră sarcastică în care eul satiric, în ipostaza autorului (prezența acestuia în text este sugerată de mărcile lexico-gramaticale: „eu”, „îmi”, „mi-”, „doream”, „te”, „întrebam”, „strângeam” etc.) face un pact cu destinatarul (cititorul), deoarece încă din primele versuri „face cunoscut” obiectul satiric (Grigore Alexandrescu), pe care vrea să-l descalifice, întrucât are vina de stricător al cinstei conjugale. Nu prin vreun adulter⁵, ci prin spionarea infidelului și informarea înșelatei. Între timp, cei doi soți se împacă în urma unor mărturisiri cvasicomplete ale infidelului, iar micul Iago este demascat și dat afară din casă. De aici încolo, Heliade îl va urmări pe fostul său protejat cu o ură neostoită, care e însă de luat în seamă nu doar ca detaliu picant, ci și ca punct de plecare și deslușire a sensurilor satirei.

Dintre formulele și strategiile satirice identificate în **Ingratul** de Ion Heliade Rădulescu, amintim: portretul caricatural (epitete descalificante: „c-o gură mușcătoare”, „c-o buză d-ironie”, „trupu-ți de viperă”, „piept veninat”, „fruntea-ți fratucidă”, „dezmădulată iasmă”, etc.), portretul comportamental („Născut de a fi slugă, crescut în desfrânare, / Copil fără rușine, din rămășiți hrănit, / Slugarnic la mari case, deprins la îmbuibare / Și rob de bunăvoie, de inimă lipsit”), simbolul animalier („te-mbolnăviși viperă”, „veninul tău de șarpe” sugerându-se astfel caracterul găunos al obiectului satirizat, veninul și răutatea acestuia) și agresiunea verbală (invectivele: „Ingrate”, „Te bolnăviși, viperă; cu brațele deschise/ Te primii în casă; te-am pus pe patul meu”, eul satiric reproșându-i „ingratului” (nerecunoscătorului) Grigore Alexandrescu faptul că l-a trădat asemenea lui Iuda (apostolul care l-a trădat pe Iisus Hristos): „Cu sărutarea Iudei trădând m-ai tâmpinat”, având în vedere că l-a găzduit și l-a îngrijit în perioada când era bolnav de tifos⁶, „iazmă de groază”, „ființă infernală”, „spârc”, „spăimă-găligan”etc; acuzația: „Din toată neaverea-mi, sperjur, ți-aduci aminte /Că drumul învățării cu râvnă ți-am lesnit; / La orice trebuință m-aveai ca p-un părinte / Și hrană, -mbrăcămintă, nimic nu ți-a lipsit”). Eul satiric își copleșește, realmente,

⁵ George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Semne, București, 2003, p. 130.

⁶ *Ibidem*, p.130.

adversarul prin aluzii din ce în ce mai compromițătoare, înverșunarea polemică ia forma **pamfletului ad-personam** și a blestemelor clocotind de ură: „Așa să-ți petreci viața într-un dispreț de sine, / Gonit în veci de cuget, ce-n veci ai înfruntat; / Ocara arzătoare în buză-ți o vei ține, / Pe fruntea-ți fratucidă s-arăți pe vinovat. / Să urlî de turbare când ți-or cădea blesteme / A două inimi calde ce tu le-ai dezunit / Și-n viața de acuma, și-n cea de apoi vreme; / Să tremuri ca un câine în rane schilăvit. / Ca molipsit de crime veninul s-aibi în tine, / Și-n casele ce intri să vezi a curăți, / Ca urmele de șarpe, și urma după tine, / Cu apa cea sfințită în preajmă a stropi. / Pribeag vei fi în lume, fără lăcaș, culcare, / Și cine te va atinge se va simți turbat / Nici viermii în mormântu-ți nu vor afla mîncare, / Că vor muri d-otravă din trupu-ți veninat”). Totodată eul satiric analizează educația și cariera „ingratului”: „Te întrebam adesea: de ce la cercetare / Nu ieși și tu ca alții, părinți să veselești? / De ce nu te îndupleci l-a școalei regulate, / Să simți de datorie, c-așa mai mult sporești? / C-o gură mușcătoare, c-o buză d-ironie / Îmi răspundeai, păgâne, că n-ai ce învăța, / Că vârsta-ți este mare și vrei filozofie, / Și nu aflai capabili spre a te lumina.”, făcând referire și la creația lui literară: „Făcuseși vro cinci rânduri de basne ticăloase / [...] P-oloaga-ți poezie și proză-ntortochetă / Pierdeam ceasuri și zile a ți le zdreveni. [...] Și ziceri rătăcite ți le puneam la cale, / Și rima-ți zbârnâindă mereu ți-o acordam, Și versuri șontâncate, ce n-au nici deal, nici vale / Pe legiuit semicol sudând le cumpăneam”.

Simpatia lui Alexandrescu pentru programa partidei naționale trezește resentimentele lui Heliade: „Căzut și eu în cursa urzirii prea spurcate, / Ce ia însăși vederea, ca orb am naintat; / Și când am deschis ochii, te văz aci, ingrate! / Cu sărutarea Iudei trădând m-ai tâmpinat. Ce loc de piericiune! ce sfaturi zăpăcite! / De tine numai vrednici și d-oricare smintit! / Al țării pandemoniu și cuibul de ispite ! / O! cât am plâns bărbații ce rău s-au amăgit!”.

De aceea, acuzațiile în cascadă, imprecățiile („Să urlî de turbare când ți-or cădea blesteme”, „Să tremuri ca un câine în rane schilăvit”etc.), interogațiile („Te întrebam adesea: de ce la cercetare / Nu ieși și tu ca alții, părinți să veselești? / De ce nu te îndupleci l-a școalei regulate, / Să simți de datorie, c-așa mai mult sporești”, „Decât un fur de sfinte, o iazmă, un ingrat?”) copleșesc și încercuiesc ținta, nedându-i alternativă decât trezirea și lupta. Atacul merge până acolo, încât devine înfierare și stigmatizare: „Nu mă-ndreptez la lume să-ți spui nelegiuirea, / Cu tine am de lucru; și vina tu ți-o știi; / Ingrat ți-e bunul nume și însăși pomenirea, / Te-a înfierat păcatul, pe fruntea ta îl ții.” Comicul se travestește în grotesc, iar versurile capătă o încărcătură polemică.

În momentul în care Ion Heliade Rădulescu îl atacă pe Alexandrescu în fabula *Câinele bolnav de ochi*, apărută în 13 aprilie 1861 în „Naționalul”, sub semnătura X, Grigore Alexandrescu trimite spre publicare satira **Confesiunea unui renegat**, o creație anterioară, probabil, acestei perioade, dar care i se pare că se potrivește pentru a ține piept atacului și făgăduiește, într-o scrisoare către redacția ziarului „Independința”, că va răspunde mai încolo „autorului iarăși printr-o fabulă vrednică de dânsul”. Că e un răspuns, o spune nota⁷, extrem de violentă, care a însoțit satira. Poezia **Confesiunea unui renegat** apare în „Independința” la 1 mai 1861, precedată de o introducere din care cităm următoarele pasaje: „Domnule redactor, în nr. 30 al «Naționalului», s-a publicat o fabulă trivială intitulată *Câinele bolnav de ochi* și subscrisă de litera X. Această literă enigmatică, acest nume misterios, m-au făcut să supozez că autorul trebuie să fie vreun farmason, vreun renegat sau vreun infernal Cavaz. (...) Dar autorul *Câinelui bolnav* nu știe multe și / Vai de-acela care îndrăznește / Să ia patentă de autor / Când din păcate n-o iscălește / Bietul Apolon de la Obor; / Defăimări multe are s-auză, / Are să treacă de neînvățat / Căci din greșeală o jună muză / La cea bătrână nu s-a-nchinat”.

Originea ei personal polemică se face simțită încă de la debutul satirei, întrucât eul satiric (Grigore Alexandrescu) vrea să descalfice obiectul satiric (Ion Heliade Rădulescu) sub forma unei confesiuni, precum și în unele exagerări retorice: „Vânzări, satanești planuri, de lume neștiute, / În inima-mi pun iadul, ca iesme îmi scâșnesc”. Dar deasupra înveșunării polemice, se detașează oroarea eului satiric de abjugare și de renegare. Omul care se confesează (adresarea directă, familiară: „Ascultă-mă, sfânt preot, ascultă-mă, părinte. / Ajută un nevrednic, lipsit de ajutor; / Consolă un trist suflet ce soarta își presimnte, / Când sună ceasul groaznic, veciei vestitor.”) ni se înfățișează tulburat de remușcări pentru trădările lui succesive: „Am cunoscut bărbați lucrând l-al țarei bine. / Cu-nalte simțimente la ei m-am arătat; / Târându-mă la dânșii, s-au încrezut la mine, / Ieri le-am jurat credință, și astăzi i-am trădat”. În versurile: „ceasornicu... e vechea recompensă au unui păcat cumplit”, eul satiric se referă la faptul că Heliade, „renegatul”, primise un ceasornic în dar de la generalul Kisselef. Intenția poetului de a obține efecte muzicale reiese și din cele trei cezuri⁸ identificate în versul: „Ascultă-mă - sfânt preot, - ascultă-mă - părinte”.

Dincolo de animozitățile dintre partenerii – adversari (Ion Heliade Rădulescu – Grigore Alexandrescu), cel din urmă construiește în **Confesiunea unui renegat** (pamflet ad-

⁷ Silviu Iosifescu, *Alexandrescu, poet modern* în „Drumuri literare”, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1957, p. 171.

⁸ Paul Cornea, *De la Alexandrescu la Eminescu*, Editura pentru literatură, București, 1966, p. 169.

personam) un **portet-șarjă**⁹, recurgând caricatură („gura mi se-ncleștează”, „părul...mi se zbârleşte”), la ironie caustică („strigoi setos de sânge”, „râdeam de semnul crucei”), parodie și referință mitologică („Proteu cu multe fețe...”, adică nestatornic).

Finalul satirei privește cu neîncredere remușcărilor unui renegat. Revenind asupra celor afirmate înainte, renegatul afirmă orgolios: „Este o slăbiciune orice pocăință, / Gâde am fost în viață și gâde voi să mor”.

Dezavuabil în plan omenesc, conflictul dintre cei doi scriitori s-a dovedit productiv din punct de vedere artistic. Ceea ce confirmă opinia că, în literatură, puțină polemică nu strică niciodată.

Bibliography:

1. Alexandrescu, Grigore, *Satire și fabule*, Editura Corint, București, 2002.
2. Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Semne, București, 2003.
3. Cornea, Paul, *De la Alexandrescu la Eminescu*, Editura pentru literatură, București, 1966.
4. *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, București, Editura Univers enciclopedic, 1998.
5. Heliade- Rădulescu, Ion, *Culegeri din scrierile lui I. Eliad de proze și de poezie*, București, 1836.
6. Idem, *Romantismul*, în vol. „Arte poetice”, București, Editura Univers, 1982.
7. Munteanu, Cornel, *Pamfletul ca discurs literar*, Editura Minerva, București, 1999.
8. Odobescu, Alexandru, *Satira latină. Studiu istoric, critic și literar*, în „Opere I”, Text critic și variante de G. Peienescu, Note de Acad. Tudor Vianu și V. Căndea, București, Editura Academiei, 1965.
9. Popa, Marian, *Comicologia*, București, Editura Univers, 1975.

⁹ Cornel Munteanu, *Pamfletul ca discurs literar*, Editura Minerva, București, 1999, p. 258